

ADANA KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ (2004 – 2005)

ADANA, INVENTORY OF URBAN CULTURAL HERITAGE (2004-2005)

İpek DURUKAN - Figen KARAMAN - Duygu SABAN - Onur ERMAN

Anahtar Sözcükler - Keywords:

Adana geleneksel konutları, sofa, çıkma, saçak, toprak dam, bağdadi, hımış, Cumhuriyet Dönemi Türk mimarisi, modern mimarlık, müstakil konut, apartman, betonarme karkas yapı.

Traditional houses of Adana, sofas, bays, eaves, clay roofs, lathing, timber construction with brick filling, Turkish architecture in the Republican era, modern architecture, detached houses, apartment complexes, concrete-framed construction.

ÖZET

Adana, çok eski çağlardan itibaren önemli bir konaklama ve yerleşim yeri olmuştur. Adana'nın kentsel dokusu, kent zengin tarihini, kültürel çeşitliliğini, sıcak ve nemli iklimine bağlı yöresel özelliklerini yansıtan mimarlık ürünleriyle kendine özgü bir yapı sergiler. Kentin fiziksel yapısında, 16. yüzyılda Osmanlı egemenliği altında, Ramazanoğulları idaresinde oluşan ticari merkezdeki anıtsal yapılar ile güçlü bir mimarlık geleneğinin ürünü olan 19. yüzyıl geleneksel konutları ayrı bir yer tutar. Bunun yanı sıra 19. yüzyıl sonlarından 20. yüzyıl ortalarına kadar gerçekleşen ve büyük ölçüde tarımda makineleşme ve sanayileşme ile ortaya çıkan ekonomik değişimlerin sonuçlarının fiziksel çevreye yansıdığı 1930'lardan, 1970'lerin sonlarına kadar uzanan dönem de önemlidir. Bu dönemde üretilen büyük bölümünü kamu yapıları ile konutların oluşturduğu, nitelikli modern mimarlık ürünleri de Adana'nın mimari ve kentsel karakterinin belirlenmesinde önem taşır.

Adana kentsel dokusunda, özellikle 1998 Depremi sonrasında hızlanan ve temelde düzensiz kentleşmenin neden olduğu yok oluş sürecinden geriye kalan kültür varlıklarının belgelenmesi amacı ile Kasım 2004 - Mayıs 2005 döneminde, TÜBA-TÜKSEK Türkiye Kültür Envanteri Projesi kapsamında, Adana İli Kentsel Kültür Varlıkları Belgeleme Çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma ile Türkiye Kültür Envanteri Projesi'nin kentsel mimarlık belgeleme sistemine katkı hedeflenmektedir.

2004 -2005 yıllarında Adana Kentsel Kültür Varlıkları Belgeleme Projesi kapsamında il merkezinde yaptığımız çalışma, 1937'de Hermann Jansen tarafından hazırlanan imar planı sınırları içinde gerçekleştirilmiştir. Söz konusu sınırlar, 1998 yılında onaylanan Adana Koruma Amaçlı İmar Planı'nın kapsadığı tarihi merkezin ve geleneksel yapıların yanı sıra Adana il merkezi genelinde 1970'lerin sonuna kadar oluşan kentsel dokuyu ve mimarlık ürünlerini de içermektedir. Çalışmanın kapsamının geniş tutulması, Adana kentinde bütüncül bir belgeleme çalışmasının gerçekleştirilmesine olanak sağlamış ve bu kapsamda 684 yapı adası, 12 kentsel öge ve 734 adet yapı belgelenmiştir.

Bu çalışma ile Adana kent merkezinin, halen özgün niteliğini sürdüren pek çok yapı ve kentsel ögeyi bünyesinde barındırdığı görülmüştür. Ayrıca kentsel ölçeğin ve işlevsel karakterin de bir ölçüde korunduğu kabul edilebilir. Buna karşın, özellikle geleneksel merkezde, mevcut parsel sınırları içinde, tek yapı ölçeğinde yıkım ve yenilemelerin yapıldığı, günümüze kadar ulaşabilen tarihi yapıların çoğunun bakımsız kaldığı ve özgün niteliklerine uygun olmayan bir şekilde kullanıldığı da görülmektedir. Cumhuriyet Dönemi'nde Jansen Planı ile gelişen bölgelerde de, arazi değerlerindeki artış nedeniyle, 2-4 katlı, nitelikli modern mimarlık ürünlerinin, yerlerini çok katlı yapılara bırakmaya başladığı ve mevcut kentsel dokuda yoğunlaşmanın ortaya çıktığı gözlemlenmiştir.

Adana Kentsel Kültür Varlıkları Belgeleme Çalışması, Türkiye Kültür Envanteri Projesi kapsamında modern mimarlık ürünlerini de içine alan ilk kapsamlı belgeleme çalışması olması açısından önem taşımaktadır. Bu çalışma ile bütüncül bir yaklaşım benimsenerek, geleneksel yapıların ve Cumhuriyetin ilk yıllarına ait yapıların yanı sıra yakın dönem yapılarının da belgelenmesinin gerekliliği vurgulanmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

The city of Adana has been an important place of settlement for centuries. The town presents a unique urban fabric of structures reflecting Adana's rich history, cultural diversity, hot and humid climate and local character. The monumental buildings in the commercial centre erected in the 16th century under the control of the Ramazanoğulları Principality during Ottoman rule and the 19th century residential buildings display a powerful architectural tradition and together contribute to the physical structure of the city. Moreover, public buildings and modern residential structures produced between the 1930s and 1970s constitute an important place in the formation of the town's architectural and urban character. These buildings reflect the economic prosperity mostly in relation with the development in the agricultural mechanization and industrialization that took place between the end of the 19th century and the mid 20th century.

Aiming to document the surviving architectural heritage from uncontrolled urbanisation and fast deterioration which gained speed after the 1998 Earthquake, The Inventory of the Urban Cultural Heritage of the City of Adana was undertaken between November 2004 and May 2005 with the goal to contribute to Turkey's Cultural Inventory Project.

The Inventory of the Urban Cultural Heritage of the City of Adana was realized within the boundaries of the development plan prepared by Jansen in 1937. The study area covers the historic centre and traditional buildings which were included in the Adana Development Plan for Conservation approved in 1998, as well as the urban fabric and architectural products constructed until the end of the 1970s. The selection of a large study area enabled the realization of a holistic documentation and within this context 684 urban blocks, 12 urban elements and 734 buildings were documented.

The study revealed that the town centre still accommodates several buildings and urban elements that retain their original quality. Furthermore, the urban fabric and functional character remains intact to a certain extent. However, rapid deterioration in the architectural fabric has been experienced, as demolition and rebuilding activities in the town centre have generally been realized on a plot-by-plot basis concerning drastic changes in the character of the structural design. The majority of the surviving historic buildings, on the other hand, are neglected and under inappropriate uses regardless of their original character. It was also revealed that 2-4 storey modern residential buildings within the more recently developed northern areas according to Jansen's plan have been replaced with higher buildings due to land speculation which has generated density in the existing urban fabric.

Within the framework of Turkey's Cultural Inventory Project, The Inventory of the Urban Cultural Heritage of the City of Adana is significant for being the first comprehensive inventory, documenting modern architectural products. The study aims to emphasize the necessity of adopting a holistic approach and documenting urban cultural entities of the near past as well as traditional and Early Republican ones.

GİRİŞ

TÜBA-TÜKSEK Programı kapsamında yürütülen Adana Kentsel Kültür Varlıkları Envanter Çalışması, Mersin Üniversitesi Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. İpek Durukan ve Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümü Araştırma Görevlisi Dr. Figen Karaman yürütücülüğünde, Öğr. Gör. Dr. Duygu Saban (yürütücü yardımcısı) ve Yrd. Doç. Dr. Onur Erman (yürütücü yardımcısı) tarafından, Kasım 2004 - Mayıs 2005 arasında, yedi aylık bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte 50 iş gününde, dört kişi dönüşümlü olarak çalışmış ve 684 yapı adası, 12 kentsel öge ve 734 yapı olmak üzere, toplam 1430 adet envanter formu doldurulmuştur. Alan çalışması ile bir arada yürütülen büro çalışmasına Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümü 4. sınıf öğrencisi Ahmet Giliz ile Dr. Birol Durukan'ın da katkısı olmuştur.

Proje ekibi, çalışmanın gerçekleştirilmesinde verdikleri teknik donanım ve akademik destekten ötürü TÜBA'ya, çalışma süresince gösterdiği anlayıştan ötürü Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölüm Başkanı Prof. Dr. Erkin Erten'e, teknik desteği için Suat Bayseçkin'e ve çalışmanın fotokopi ve ozalit masraflarını karşılayan Mimarlar Odası Adana Şubesi'ne teşekkür eder.

AYRINTILI ANLATIM

AMAÇ

Adana İli Kentsel Kültür Varlıkları Envanter Projesi, Adana kentsel dokusunda, tarihi yapıların yanı sıra Cumhuriyet dönemi yapılarını da kapsayacak biçimde planlanmıştır. Bu belgeleme çalışması ile Türkiye Bilimler Akademisi tarafından başlatılan Türkiye Kültür Envanteri Projesi kapsamında Adana'daki kentsel kültür varlıklarını saptamak ve ülke geneline yayılması planlanan kentsel mimarlık belgeleme sisteminin oluşturulmasına katkıda bulunmak hedeflenmektedir.

YERLEŞMENİN TARİHİ VE ÇALIŞMA ALANI SINIRLARI

Seyhan Nehri üzerinde kurulmuş tek kent olan Adana, Anadolu Yarımadası'nı boydan boya geçerek Gülek Boğazı üzerinden Çukurova'ya inen ana tarihsel yol aksı üzerinde, çok eski çağlardan itiba-

ren önemli bir konaklama yeri olmuştur. Kentin Osmanlıların egemenliği altında, Ramazanoğulları Beyliği yönetiminde yapıldığı 16. yüzyıl, fiziksel yapının biçimlenişinde ilk önemli evreyi oluşturur. Bu dönemde önemli bir yerleşim konumuna gelen kentte, ticari merkez de Ramazanoğulları'nın inşa ettirdiği ticari ve kamusal vakıf eserlerinin etkisiyle gelişmiştir.

Adana, 17. ve 18. yüzyıllarda zayıflayan Osmanlı yönetimi ve yoğunlaşan aşiret ayaklanmaları sonucu bir gerileme yaşamıştır. 1867'de vilayet merkezi olduktan sonra yeniden yapılanmaya başlayan kentte ekonomi, yüzyılın sonlarından itibaren tarımda makineleşmeye ve sanayileşmeye bağlı değişimlerle canlanmıştır. 20. yüzyıl ortalarına kadar devam eden bu sürecin sonuçlarının fiziksel çevreye yansıdığı 1930'lardan 1970'lerin sonlarına uzanan dönem, Adana kentinin kentsel ve mimari gelişiminde diğer önemli evreyi oluşturur. Bu dönemde kent, Hermann Jansen tarafından 1937'de hazırlanan ve 1940'ta tekrar gözden geçirilen ilk imar planı çerçevesinde büyümüş ve yeni gelişen bölgelerde, büyük bölümü konutlardan ve kamu yapılarından oluşan, nitelikli modern mimarlık ürünleri ortaya çıkmıştır.

Bu gelişim süreci göz önüne alındığında, Adana kentinde, tarihi yapıların yanı sıra Cumhuriyet dönemi yapılarının da çalışma kapsamında ele alınması ve belgelenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, envanter çalışmasının, 1937 yılı Jansen İmar Planı sınırları içinde gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Söz konusu sınırlar 1998 yılında onaylanan Adana Koruma Amaçlı İmar Planı'nın kapsadığı tarihi merkezin yanı sıra kentte 20. yüzyılın son çeyreğine dek oluşan mimari ürünleri ve kentsel dokuyu da içine almaktadır. Bu alan doğuda Seyhan Nehri (Fuzuli, Seyhan ve Manisalı Ali Bey caddeleri), kuzeyde demiryolu hattı (Mustafa Kemal Bulvarı), batıda Havaalanı (Barış Bulvarı), güneyde Bakımyurdu Caddesi'nden Karacaoğlan, Saydam, Debboy ve Ulus caddelerine kadar uzanan bölgeyi içine almaktadır (Res. 1).

Çalışma alanının çok geniş olması ve elde edilen harita verilerinin farklı nitelikleri nedeniyle, proje ekibi "çalışma alanı alt bölümleri" oluşturulmasına karar vermiş ve alan üç bölgeye ayrılmıştır. Alt bölümlerin oluşturulmasında, belirlenen bu alanlardaki mevcut yapıların ve kullanımlarının niteliği

ile alanın kentsel karakteri dikkate alınmıştır (Res. 2). Çalışma alanında elde edilen bulgular da çalışma alanı alt bölümleri esas alınarak değerlendirilmiştir.

Tarihi merkez, batıda Özler, Ali Münif Yeğenağa caddeleri ve Alidede Sokak'tan Debboy Caddesi'ne uzanan, güneyde yine Debboy Caddesi ile sınırlanan, kuzeyde İnönü Caddesi, doğuda Seyhan ve Ulus caddeleri ile tanımlanan ve Tepebağ, Kayalıbağ, Ulucami, Karasoku, Sarıyakup, Türkocağı mahallelerini içeren bölgedir. 1998 tarihli Adana Koruma Amaçlı İmar Planı'nın kapsadığı ve ana çekirdeğini 16. yüzyıl yapılarının oluşturduğu söz konusu bölge, envanter çalışması kapsamında "I Numaralı Çalışma Alanı" olarak tanımlanmıştır. Merkezi güney ve batı yönünde çevreleyen ve geleneksel karakterde devamlılık görülen Mestanzade, Beşocak ve Alidede mahalleleri de tarihi merkez ile birlikte I Numaralı Çalışma Alanı kapsamında değerlendirilmiştir (Res. 3).

19. yüzyıl sonundan itibaren geleneksel merkezin batısında gelişen ve Sucuzade, Kocavezir, Kuruköprü, Hanedan, Hurmalı, İstiklal mahallelerinin yer aldığı bölge ile 1960'lardan sonra yapılan ve çalışmanın batıdaki sınırını oluşturan Emek Mahallesi, "II Numaralı Çalışma Alanı" olarak ele alınmıştır. Bunların yanı sıra Ahmet Remzi Yüreğir ve Sakarya mahallelerinin sınırlı bir bölümü de bu alanın sınırları içindedir (Res. 4).

Geleneksel merkezin kuzeybatısında kalan 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başı yerleşimlerini kapsayan Döşeme ve Çınarlı mahalleleri ile kuzeyde Jansen Planı sonrasında gelişen ve Cumhuriyet dönemi modern mimarlık ürünlerinin yer aldığı Reşatbey, Cemalpaşa ve Kurtuluş mahalleleri de belgeleme çalışması kapsamında "III Numaralı Çalışma Alanı" olarak tanımlanmıştır. Demiryolu hattı ve çevresindeki yapıların yer aldığı Ziyapaşa ve Gazipaşa mahalleleri, III Numaralı Çalışma Alanı içinde değerlendirilmiştir (Res. 5).

ÇALIŞMA YÖNTEMİ

2004-2005 yılı Adana Kentsel Kültür Varlıkları Envanter Projesi'nin planlanması aşamasında, TÜBA-TÜKSEK kapsamında daha önceki dönemlerde gerçekleştirilen çalışmalar incelenmiştir. Bunun sonucunda TÜBA-TÜKSEK Türkiye Kültür Envanteri Projesi çalışma ilke ve yöntemleri doğrultusunda bir program oluşturulmuş, kapsamlı bir yayın araştırması ve arşiv taramasının ardından, alanda yazı, çizim, fotoğraf ve GPS veri-

leri ile belgeleme yapılmıştır.

Yazılı belgelemenin en önemli bölümünü, her anıt ve yerleşme birimi için TÜBA Kentsel Kültür Varlıkları Envanter Formu'nun alanda doldurulması oluşturmuştur. Belgeleme sürecinde, özellikle özgün ayrıntılar içeren geleneksel yapılar ile Cumhuriyet dönemi yapıları için ayrıntılı tanımlamalar yapılmıştır. Bunun yanı sıra bir alan günlüğü tutulmuş, bu günlüğe yapılan çalışmalar, görüşmeler ve harcamalar not edilmiştir.

Çizim ile belgelemede, envanter formu doldurulan yapıların planları çıkarılmıştır. Bu planlardan bazıları ölçekli çizimler, bazıları da ölçeksiz krokilendir. Büro çalışmasında ayrıca, dijital ortama aktarılmış olan haritalar üzerine, alanda yapılan saptamalar ve elde edilen veriler işlenerek analiz paftaları hazırlanmıştır.

Her yapı adası, kentsel öge ve yapı, dijital olarak fotoğraflanmıştır. Yapı adaları fotoğraflanırken, adanın her bir köşesinden geniş açılı objektif kullanılarak fotoğraflanması hedeflenmiştir. Kentsel öge ve yapıların fotoğraflanmasında ise, her birinin kendi yakın çevresi içindeki yerini ve mimari özelliklerini anlatan genel fotoğraflarının yanı sıra özgün kapı, pencere, balkon korkuluğu, beze gibi ayrıntılarının da fotoğraflanmasına özen gösterilmiştir. Alan çalışması sonrasında fotoğraflar sınıflandırılmış ve sistematik bir biçimde bilgisayar ortamında arşivlenmiştir.

Çalışma alanındaki kültür varlıklarının küresel konumları GPS aleti kullanılarak saptanmıştır. Çalışma alanında yer alan yapı adalarının her bir köşesinden GPS aleti ile ölçüm yapılmıştır. Envanter formları doldurularak belgelenen ve bir yapı adasını tariflemeyen kentsel öğelerin orta noktasında veya önünde, yapıların da, giriş kapısı önünde GPS okumaları yapılarak küresel konum verileri saptanmıştır.

UYGULAMA

Hazırlık aşaması

Adana Kentsel Kültür Varlıkları Envanter Projesi'nin dört kişiden oluşan bir ekip tarafından gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Adana, ekip elemanlarının çalışmakta ve ikamet etmekte oldukları kenttir. Bu durum başka bir kentte çalışma yapıldığında karşılaşılan konaklama, yemek, büro sorunlarının olmaması, alan çalışmasının daha

geniş bir zaman dilimine yayılabilmesi, toplanan verilerin kolaylıkla kontrol edilmesi ve benzeri olanaklar sağlamıştır. Bu nedenle arşiv oluşturma, alan çalışması ve toplanan verileri bilgisayar ortamına aktarma işlerinin birlikte yürütülmesi kararı alınmıştır.

Belgeleme çalışmasının esas verilerini oluşturacak alan çalışması öncesinde gerçekleştirilen kapsamlı arşiv ve kaynak araştırmasına, ekip elemanlarının Adana kenti üzerine geçmiş dönemde yapmış oldukları kişisel çalışmalar temel oluşturmuştur. Bunların yanı sıra Çukurova Üniversitesi'nde yapılan tezler ve envanter ekibi üyelerinin yürütücülüğünde gerçekleştirilen öğrenci çalışmaları da belgeleme çalışmasına veri sağlamıştır. Kamu kurum ve kuruluşları ile bağlantı kurulmuş, bu kurumların (Vakıflar Adana Bölge Müdürlüğü, İl Özel İdaresi, Büyükşehir ve ilçe belediyeleri, Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü) elindeki sınırlı verilerden, envanter çalışması için arşiv oluşturulması amacıyla yararlanılmıştır.

Hazırlık aşamasında, en büyük sıkıntı güncellenmiş kadastral ve halihazır harita bilgilerine ulaşırken yaşanmıştır. Tarihi merkez için, Koruma Amaçlı İmar Planı kapsamında hazırlanmış olan 1996 tarihli halihazır haritanın bilgisayar ortamına yüklenmiş verileri kullanılmıştır. Söz konusu haritadaki veriler çok eski olmamakla birlikte, bu verilerin 1998 Adana Depremi sonrasında, özellikle geleneksel yapılarda meydana gelen kayıplar nedeniyle, parsel ölçeğinde güncellenmesi gerekmektedir. Bu nedenle, 2004–2005 yıllarında gerçekleştirilen bu belgeleme çalışmasının amacına ulaşabilmesi için, parsel ölçeğindeki değişimler proje ekibi tarafından 1996 tarihli mevcut halihazır haritaya bilgisayar ortamında işlenmiştir.

Kentin geleneksel merkezinin kuzeyinde Cumhuriyet döneminde gelişen kısım için ise, 2002 yılında bilgisayar ortamında hazırlanmış halihazır harita verileri kullanılmıştır.

Bu iki alanın dışında kalan ve kentin geleneksel merkezinin çeperlerini ve çalışma alanının havaalanına uzanan batı bölgelerini kapsayan bölüm için ise, bilgisayar ortamındaki harita verilerine ulaşamamıştır. Bu kısımda, proje ekibi tarafından, bilgisayar ortamında mevcut halihazır harita verileri üzerine yapı adası sınırları işlenmiş ve sadece envanter formu doldurularak belgelenen yapılar, parsel sınırları çizilerek gösterilmiştir.

Alan çalışması

Alan çalışması, dört kişilik ekibin, ikişer kişilik gruplar veya tek kişi olarak, dönüşümlü çalışması ile gerçekleştirilmiş ve yaklaşık 498 hektarlık bir alanda belgeleme yapılmıştır. Ekip elemanlarının kenti iyi tanınması, çalışmanın hızlı ve üretken biçimde ilerlemesini sağlamıştır.

Alan çalışmasına öncelikli olarak Adana Koruma Amaçlı İmar Planı sınırları içinde yer alan tarihi merkezden başlanmıştır. Her yapı adası, kentsel öge ve özgün yapı için envanter formu doldurulmuş ve bunlar ekip elemanlarından İpek Durukan ve Onur Erman tarafından yaklaşık 5500 dijital fotoğraf ile belgelenmiştir. Bunun yanı sıra GPS aleti ile ölçümler yapılmış ve harita verileri güncellenmiştir. Toplanan veriler (harita, fotoğraf, yazı) bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Belgelenen yapıardan plan krokileri mevcut olanların, yerinde kontrolleri yapılarak varsa değişiklikler işlenmiş ve bilgisayar ortamında çizilmiştir. Yeni tespit edilenler ile krokisi olmayan yapılardan gerekli görülenlerin ölçüm ve çizimleri yapılmıştır. Çalışma sonunda 90 yapının planı çıkarılmış, bunlardan 40 kadarı 1/100 ölçeğinde çizilmiştir.

GENEL BULGULAR

Yapı adalarının genel özellikleri

I Numaralı Çalışma Alanı

Adana'nın 20. yüzyıl öncesine tarihlenen kültür varlıklarının ağırlıklı olarak yer aldığı ve Adana Koruma Amaçlı İmar Planı'nın kapsamını oluşturan tarihi merkezde Tepebağ, Kayalıbağ, Sarıyakup ve Türk ocağı mahalleleri konut alanları iken, Ulucami ve Karasoku mahalleleri, anıtsal ticaret ve kamu yapılarının yoğunlukta olduğu alanlardır. Kayalıbağ, Ulucami ve Türkocağı mahalleleri tarihi merkezin doğusunda, Seyhan Nehri kıyılarına kadar uzanır (Res. 6).

Ulucami Mahallesi'nde, geleneksel ticari merkezin ana çekirdeğini oluşturan ve 16. yüzyılda Osmanlı yönetimi altında Ramazanoğulları Beyliği döneminde inşa edilen Ulucami Külliyesi, dini, ticari, sosyal, eğitsel birimleri ile beylerin, imam ve müderrislerin konutlarını bünyesinde barındırırken (Kurt 1992), külliyyeden günümüze ancak Ulucami (O34.B9.315) (Res.8), Ramazanoğlu Türbesi (O34.B9.317), Ulucami Medresesi (O34.B9.310),

Halil Bey Mescidi (O34.B9.311), Selamlık Hamamı (O34.B9.312), Harem Dairesi (O34.B9.313), Çarşı Hamamı (O34.B9.323) ve Ramazanoğulları Çarşısı (O34.B9.227-238, 368, 369) (Res. 7) ulaşabilmiştir.

Adana kentinin tek merkezli gelişimi sonucu, bölgenin ticari merkez niteliği günümüzde de devam etmektedir. 16. yüzyıl yapılarının çevresinde oluşan kentsel dokuda, 1960–2000 dönemine ait niteliksiz yapıların oluşturduğu düzensiz bir yapılaşma göze çarpmaktadır. Buna karşılık bölgede, özellikle Abidinpaşa Caddesi civarında ve Karasoku Mahallesi'nde, nitelikli 1940–1970 dönemi ticaret yapılarına sıkça rastlanmaktadır. Bölgede geleneksel konut mimarisinin nitelikli tekil örnekleri varlıklarını korumakla birlikte, kentsel ölçekte geleneksel dokunun devamlılığı söz konusu değildir.

Adana kentinin tarihi konut alanlarını, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başı Osmanlı dönemi yapıları oluşturur. Konutların yan yana gelmesi ile biçimlenen, dar ve kıvrımlı sokaklar ile çıkmazların önemli bir yer tuttuğu bu dokuda, meydanların bulunmadığı görülmektedir. Adana geleneksel konut dokusunun en iyi korunduğu alan olan Tepebağ ve Kayalıbağ mahallelerinin altında bulunan ve yaklaşık 2,1 hektarlık bir alanı kaplayan Tepebağ Höyük ise Adana kentindeki en eski yerleşimin çekirdeğini oluşturmaktadır. Höyüğün yüksekliği, en yüksek noktalarda 40 m, eteklerde 29 m civarındadır (Girginer 2000). Adana kent merkezindeki çalışma alanı genel olarak düz arazidedir, yalnızca Tepebağ Höyük üzerindeki alan eğimlidir. Tepebağ Höyük, 1967 yılında tescil edilmiş ve bu alan 1968'de Adana'daki tarihi kentsel alanın sınırlarının belirlendiği "Protokol Alanı"nın ana çekirdeğini oluşturmuştur. 1974 yılında 1. ve 3. derece Arkeolojik sit alanı sınırları belirlenmiştir. Arkeolojik sit alanı ilanının yanı sıra höyük üzerinde yer alan sivil mimarlık örneklerinin korunması için getirilen sınırlamalarla, bölgede yeni yapılaşmaya izin verilmemiş ve yıkılacak olan yapılar için öncelikle Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'na (GEEAYK) başvurulması gerekliliği şartı konmuştur. Bölgede tespit ve tescil çalışmaları da başlatılmış, ancak bu çalışmalar höyük üzerinde yeni yapılaşmayı ve gecekondulaşmayı önleyememiştir (Karaman Durmuş 1992). Bu şekilde özgün yapısını ve kültürel değerlerini yitirmeye başlayan alan, 19. yüzyıl geleneksel konutları ile 20. yüzyıl başına ait seçkin örneklerin yanı sıra düşük gelir gruplarına ait niteliksiz yapıları da barındıran bir bölge haline gelmiştir.

Sarıyakup ve Türkocağı mahalleleri de dar ve kıvrımlı sokak dokusunun devam ettiği alanlardır. Ancak Türkocağı Mahallesi'nin doğu bölümü, 19. yüzyıl sonlarında, Seyhan Nehri'nin taşkınlarını önlemek amacı ile oluşturulan setin inşasından sonra yapılandığından, bu alanda kentsel dokuda ızgara plan şeması ile karşılaşmaktadır. Özgün sokak dokusunun kısmen korunduğu bu mahallelerde, parsel ölçeğinde önemli bozulmalar ve yenilemeler görülmektedir.

Merkezi güney ve batı yönünde çevreleyen ve geleneksel karakterde devamlılık gösteren Mestanzade, Beşocak ve Alidede mahalleleri, geleneksel konut dokusunun yer yer anıtsal kamusal yapılarla zenginleştiği bir doku sergilemektedir. Bu bölgelerde 1940–1960 dönemine ait yapılara da sıklıkla rastlanmaktadır (Res. 34). Mestanzade Mahallesi ızgara sistemde oluşturulmuş bir kentsel doku sergilerken, Beşocak ve Alidede mahallelerinde, tarihi merkezin dar ve kıvrımlı sokaklar ve çıkmazlarla belirlenen kentsel dokusunun devamı izlenmektedir. Ancak bu dokuda da Tepebağ, Kayalıbağ, Sarıyakup ve Türkocağı mahallelerine benzer biçimde, özellikle 1998 Adana Depremi sonrasındaki yıkımlar sonucu oluşan boşluklarla karşılaşmaktadır.

19. yüzyıl sonlarına doğru inşa edilen resmi binalar, Ramazanoğulları Çarşısı ile tariflenen ticari merkezi nehre ve Taşköprü'ye bağlayan yollar üzerinde yer almıştır. Geleneksel merkezin güneydoğusunda bulunan ve resmi binaların yanı sıra tiyatro, park ve kent meydanını da barındıran bu idari merkezde, günümüzde Adana Kız Lisesi'ne ait ve Kültür ve Sanat Merkezi olarak kullanılan Askeri Rüştüye Mektebi (O34.B9.293), halen Seyhan Kaymakamlığı olan Hükümet Konağı (O34.B9.289) gibi kamu yapılarının ve Saat Kulesi'nin (O34.B9.320) (Res. 7) yanı sıra bu dönemde inşa edilen görkemli konakların da pek çoğunu görmek mümkündür (Res. 11).

II Numaralı Çalışma Alanı

19. yüzyıl sonunda Adana'da üretilen pamuğun dünya pazarlarına daha ucuza ulaşmasını sağlayacak olan Adana-Mersin demiryolunun inşasından sonra (Toksöz ve Yalçın 1999) kentte sanayi atılımı gerçekleşmiş ve ekonomi canlanmıştır. Bu dönemde pek çok banka şubesi açılmış ve çırçır fabrikalarıyla birlikte büyük kapasiteli iplik fabrikaları kent merkezinin çevresine yerleştirilmiştir (Toksöz ve Yalçın

1999). O zamanki iskan alanlarının hemen dışında, geleneksel merkezin kuzeybatısında 1886'da işletmeye açılan demiryolunun istasyon binası (O34.B9.1124) çevresinde ve ticari merkezin batısında, Sucuzade, Kocavezir, Kuruköprü, Hanedan, Hurmalı ve İstiklal mahalleleri gelişmiştir.

Günümüzde bu alanda yer alan Sucuzade, Kocavezir ve Kuruköprü mahalleleri önemli ölçüde ticaret alanlarına dönüşmüştür. Yapısal yenilenme hızı yüksek olan ve yoğunluğu giderek artan bir ticaret bölgesine dönüşen Kuruköprü Mahallesi'ndeki geleneksel konutların büyük bölümü işlev değiştirmiş ve ticari amaçlarla kullanılmaya başlanmıştır. Geleneksel konut mimarisinin mütevazı örneklerini barındıran Hanedan, Hurmalı ve İstiklal mahallelerinde ise konut kullanımının devam ettiği ve kentsel ölçekte geleneksel konut dokusunun kısmen korunduğu görülmektedir. Bölgedeki 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı konutları arasında yığma tuğla / ahşap karkas bağ evlerinin yanı sıra kerpiçten inşa edilmiş örnekler de bulunmaktadır.

Bu çalışma alanında son derece nitelikli yapılarla niteliksizlerin bir arada bulunduğu 1940-1960'lar dokusu büyük ölçüde günümüze ulaşmıştır. Bu dokuda özellikle Sucuzade, Kocavezir, İstiklal ve Hanedan mahallelerindeki nitelikli konutlar (Res. 35-36) ile Kuruköprü Mahallesi'ndeki otel, büro ve banka (Res. 43) binaları önem taşımaktadır. Dokunun sürekliliği, parsel ölçeğinde yapılan yenilemelerle, özellikle de 1940'lara kadar buğday pazarı olarak kullanılan ve daha sonra sebze haline dönüştürülen O34.B9.441 envanter numaralı yapı adasında, 1990'ların sonunda inşa edilen Kocavezir İş Merkezi'nin büyük kütlesi ve çevresindeki boşluk ile bozulmaktadır (Res. 4).

Kentin gelişimi, İstiklal Mahallesi'nde 1940'larda inşa edilen eğitim yapıları (Endüstri Meslek Lisesi ve Yapı Meslek Lisesi) (Res. 40-41) ile batıya doğru ilerlemesini sürdürmüştür. Mersin Yolu üzerinde kurulmaya başlanan fabrikalardan, çalışma alanı kapsamına giren Tekel Fabrikası (O34.B9.1321) 1950'lerde günümüzdeki adıyla Ahmet Remzi Yüreğir Mahallesi'nde; Güney Sanayi Tekstil Fabrikası da (O34.B9.1319) 1960'larda günümüzdeki adıyla Sakarya Mahallesi'nde inşa edilmiştir. D-400 karayolu üzerinde bulunan söz konusu fabrikaların hemen güneyindeki Emek Mahallesi'nin büyük bölümünü, 1960 ve 1970'lerde, Güney Sanayi çalışanları tarafından kurulan kooperatifler eliyle inşa edilen 2, 4 ve 10 katlı blokların yer aldığı toplu konut alan-

ları oluşturmaktadır (O34.B9.1229-1280) (Res. 45). Kooperatif konutları dışında bahçeli, 1-5 katlı konut dokusunun hakim olduğu bölgede (Res. 44, 51) genellikle ızgara sistemin uygulandığı görülmektedir.

III Numaralı Çalışma Alanı

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte gerçekleştirilen yapısal değişimlere karşın 19. yüzyıl kent kurgusu, Anadolu kentlerinin çoğunda olduğu gibi, Adana'da da 20. yüzyıl ortalarına dek korunmuştur. Bu süreçte Adana ekonomisinin tarımsal üretime, büyük ölçüde de pamuk üretimine dayalı yapısı devam etmiştir. Buna karşılık 1920'ler sonrasında, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin yapılanmasına paralel sosyal ve kültürel değişim ile sanayi atılımları, kentin fiziksel yapısındaki değişimleri tetiklemiş ve 20. yüzyılın ilk yarısında geleneksel merkezin dışında, planlı biçimde gelişen farklı bir kentsel doku ortaya çıkmıştır.

III Numaralı Çalışma Alanı'nda yer alan ve 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başında gelişen Çınarlı Mahallesi, günümüzde merkezi iş alanının kuzeybatı sınırını oluşturmaktadır. Yer yer 19. yüzyıl sonu - 20 yüzyıl başı yapılarının yoğunlaştığı bölgede, günümüzde, niteliksiz yapılaşmaya ve yıkımlar sonucu oluşan boşluklara sıklıkla rastlanmaktadır. Bunun yanı sıra merkezi iş alanı içinde kalan bölümünde 1940-1950'ler dönemine ait nitelikli kamu yapıları ile banka, otel (Res. 39) gibi ticaret yapıları bulunmaktadır. Çınarlı Mahallesi'nin kuzey kısımlarında yer alan, ızgara planlı kentsel dokuda ise 1960'lar, 1970'ler döneminin nitelikli, 2-5 katlı, bahçeli konutlarından oluşan bir dokuya rastlanmaktadır.

Eski İstasyon'un (O34.B9.1124) batısında, geleneksel merkezin kuzeybatısında yer alan ve ızgara planla oluşturulmuş düzenli sokakları ile 20. yüzyıl başında gelişen Döşeme Mahallesi, kentin yoğun iş alanları ile nitelikli konut bölgelerinin dışında kalmıştır. Bu nedenle arazi değerlerinde artış yaşamamış, küçük yapı adaları üzerine bitişik düzende inşa edilmiş bir-iki katlı konutlardan oluşan özgün kentsel dokusunu, deprem hasarları ve yıkımlara karşın büyük ölçüde korumuştur (Res 37).

Adana-Mersin demiryolunun Berlin-Bağdat demiryoluna eklenmesi amacıyla doğuya doğru inşa edilen yeni hat üzerinde 1917'de inşaatı tamamlanan Yeni İstasyon Binası (N34.B9.83), kentin kuzeye doğru gelişimini hızlandırmıştır (Toksöz ve Yalçın 1999). 1930'ların sonunda Hermann Jansen tarafından hazırlanan, 1940'ta onanan ve takip eden on

yıllarda büyük ölçüde uygulanan Adana Kenti İmar Planı ise kentsel gelişim açısından dönüm noktasını oluşturur. Bu plan doğrultusunda kentin gelişimi kuzey ve batıya yönlendirilmiş, Turhan Cemal Beriker (D-400 Karayolu) (Res. 32), Atatürk (Res. 33), Gazi Paşa ve Ziya Paşa bulvarları oluşturulmuş, imara açılan yeni konut bölgelerinde ise bahçe içinde yer alan bir veya iki katlı konutlardan oluşan bir doku öngörülmüştür. Bölgenin iklimsel yapısına uygun olan bu imar düzeni Yüzevler (Kurtuluş), Cemalpaşa, Reşatbey ve Emek mahalleleri gibi yerleşim alanlarında uygulanmıştır (Res. 38). Izgara şemanın benimsendiği söz konusu planda, Seyhan Nehri ve konut alanları büyük bir park aracılığı ile birleştirilmiştir. Günümüzde, bu parkın küçük bir bölümü Atatürk Parkı (O34.B9.1062) adıyla varlığını sürdürmektedir. (Oral Saban 1996).

İmar planının uygulanmaya başladığı dönem, toprak ve fabrika sahiplerinden oluşan sosyal sınıfın ekonomik gücünün arttığı dönemle örtüşmüş ve bu grup Yeni İstasyon ile tarihi kent merkezi arasında oluşturulan planlı bölgelere yerleşmeye başlamıştır (Toksöz ve Yalçın 1999). Günümüzde Reşatbey, Cemalpaşa ve Kurtuluş mahallelerini kapsayan bu alan kısa zamanda, dönemin uluslararası mimarlık ve kentsel tasarım anlayışları çerçevesinde, Adana kentine özgü koşullar altında biçimlenmiş olan nitelikli konut örnekleri ile yapılanmıştır (Res. 46-50) ve bu yapıların oluşturduğu kentsel doku kısmen korunarak günümüze ulaşmıştır. Buna karşılık parsel ölçeğinde yapılan yenilemeler ve 3-5 katlı apartmanların yerine inşa edilen çok katlı yapılarla yoğunluk büyük ölçüde artırılmıştır.

Yapı özellikleri

Geleneksel konutlar

Bu çalışmada belgelenen yapıların büyük çoğunluğunu, Tepebağ, Kayalıbağ ve Sarıyakup mahallelerinde yer alan 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başı sivil mimarlık örnekleri oluşturmaktadır. Bu bölgelerde ve bunları çevreleyen alanlarda yer alan yapılara dayanılarak, Adana geleneksel konutlarında rastlanan ortak nitelikler şu şekilde sıralanabilir:

Plan kurgusu ve cephe elemanları: Çalışma alanındaki geleneksel konut mimarisinin, genelde sıcak ve nemli güney ikliminin etkisi altında gelişmiş olduğu gözlenmektedir. Bu yapılarda düz toprak damlar, saçaklar, taşlıklar ve iç avlular, kalın duvarlı az pencere

zemin katlar ile sıra pencere, çıkmalarla zenginleştirilmiş üst katlar iklimsel koşullara yanıt veren mimari öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Konutlar genelde serin esen rüzgarları alabilecek biçimde konumlandırılmıştır ve büyük çoğunluğunda bir iç avlu bulunmaktadır. Konuttaki mekanların, bazen her yönden bir duvar ile çevrili olan bu gölge, küçük iç avlulara yönlendirilmesi ile her konutta kendine özgü açık, yarı açık ve kapalı hacimler ortaya çıkmıştır (Res. 16).

Tek katlı örneklerine az rastlanan Adana geleneksel konutları genelde iki katlıdır (Res. 9, 10, 12, 13, 14, 15). Bunun yanı sıra giriş katı, ara kat ve üst kat düzeninde oluşturulmuş iki buçuk ve üç katlı örneklerde sıkça rastlanmaktadır (Res. 11). Giriş katı, ara kat ve üst kat düzenine sahip olan bu konutların giriş katlarında, öncelikle iki kat yüksekliğinde tutulmuş olan taşlığa ve buradan da avluya ve üst kata çıkan merdivene ulaşılır. Bu katta ayrıca depo, kiler ve benzeri servis mekanları da yer alır. Üst kata çıkan merdivenle ulaşılan ve zemin kattaki servis mekanlarının üzerinde inşa edilen ara katlar ise basık tavanları, kalın duvarlar üzerindeki küçük pencere, kiler ve benzeri servis mekanları ile kışık kat niteliği taşır. Burada, içinde ocağı bulunan mutfakın yer alması da tipik bir uygulamadır.

Geleneksel konutlarda, ana yaşama katını oluşturan üst kattaki mekan kurgusunda, sofanın niteliği ve konumunun değişimi ile farklı plan şemaları ortaya çıkmış ve Anadolu'daki pek çok yerleşmede olduğu gibi, dış sofalı ve iç sofalı plan şemaları çeşitli biçimlerde kullanılmıştır (Res. 22-29). Dış sofalı plan tipinde odalar genelde güney yönünde oluşturulan sofanın iki ya da üç yönünü açıkta bırakacak şekilde, sofaya ve sokağa cephe olarak konumlandırılmıştır (Res. 24-27). Genelde ince, uzun bir biçimde oluşturulan ve iki yandan odalarla çevrili iç sofalar ise ihtiyaca göre yan sofa, merdiven sofası veya eyvanlarla zenginleştirilmiştir (Res. 28-29). İç sofalı konutların ön cephelerinin ise genelde güneye yönlendirilmeye çalışıldığı gözlenmiştir.

İç sofalı kurgunun dış sofalı şema ile bir arada kullanıldığı örnekler de bulunmasına karşın, bu örneklerde genellikle iç sofanın daha baskın bir nitelikte ele alındığı ve dış sofanın, avludan veya taşlıktan çıkan merdiveni karşılayan, yarı açık bir mekana dönüştüğü görülmektedir (Res. 22, 24; Res. 16). Mutfak, hela gibi ıslak hacimler genelde ara katlarda inşa edilmiş, ara katı bulunmayan konutlarda ise dış sofanın veya avlunun bir köşesinde oluşturulmuştur.

Adana geleneksel konut mimarisinde, oda ve kat sayısındaki artışlarla anıtsal boyutlara ulaşan örnekler de bulunmaktadır. Özellikle iç sofalı örneklerin, çatıda inşa edilen yazlık oda (cihannüma) ile dört kata kadar yükselen görkemli uygulamalarına Ulucami Mahallesi'nde sıkça rastlanmaktadır (Res. 11, 17).

Dar sokaklar boyunca, oldukça küçük parsellere inşa edilmiş olan geleneksel konutlarda düz cepheli yüksek zemin katların üzerinde paralel kenarlı ve üçgen biçimli çıkma kullanımı karakteristik bir özelliktir. Konutların cephelerine hareket kazandıran çıkmaların yanı sıra saçak, konsol gibi elemanların da estetik bütünlüğü tamamlayıcı nitelikte kullanıldığı görülmektedir. Nitelikli konutlarda bağdadi sıvalı, eğrisel, iç bükey ve üstleri kiremit örtülü saçaklar kullanılırken (Res. 10), mütevazı örneklerde ahşap veya metal çubuklarla desteklenmiş çinko saçaklar (Res. 9, 14) bulunmaktadır. Geleneksel konutların büyük çoğunluğunda üst örtünün düz toprak dam olduğu ve çatı parapetleri önünde yer alan saçakların bağımsız olarak oluşturulduğu görülmektedir. Çıkmaları taşıyan eliböğründe (Res. 14, 20, 21) ve konsollarda da çıkmanın biçimine, niteliğine göre farklılaşan uygulamalar ve özgün denemelerle karşılaşılmaktadır. Eğrisel biçimde profillendirilmiş eliböğründelerin arasında, ön yüzleri bağdadi kaplama ile örtülerek oluşturulan konsollar, Adana geleneksel konutlarının tipik cephe ayrıntılarından biridir (Res. 9,10,15).

19. yüzyıl sonundan itibaren zemin katlarda da dışa açılmaların başladığı ve özenli giriş kapılarının cephelerde etkin bir mimari eleman olarak kullanıldığı görülmektedir (Res. 19). Özellikle kemer boşluklarında yer alan madalyonlarda nitelikli demir şebeke işçiliğine rastlanmaktadır.

Ortak bir mimari dilin varlığına karşın, Adana geleneksel konutlarında mimari biçimlenişler ile parsellerin büyüklüğü ve kullanımı bağlamında farklılaşmalar görülmektedir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan ekonomik canlanmaya bağlı olarak geleneksel konut mimarisinde de farklılaşmalar ortaya çıkmaktadır. 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başlarında Seyhan Nehri kıyısında inşa edilmiş konaklar ile Ulucami Mahallesi'ndeki anıtsal sivil mimarlık örnekleri geleneksel konut mimarisinin özenli ve seçkin yapılarını oluşturmaktadır. Bu yapılar, çatılarında bulunan, esinti ve manzaraya açık cihannümaları ve dört kata varan yükseklikleriyle Tepebağ ve Sarıyakup mahallelerindeki bir iki katlı mütevazı örneklerden belirgin biçimde farklılaşırlar. Yüksekliğin artmasının yanı sıra bu yapıların zemin katlarının da dışa açıldığı, parsellerin

büyüdüğü ve avlu kullanımının kaldırılarak yapının parselin tümüne oturtulduğu görülmektedir.

Kayalıbağ'da, Seyhan Nehri kıyısında, O34.B9.697 envanter numaralı yapı adası üzerinde yer alan sıra konaklar (O34.B9.698-702), Adana geleneksel konut mimarisinin en güzel örneklerini oluşturmaktadır. Bu konaklar aynı zamanda kentte tescilli yapılan ilk sivil mimarlık örnekleri arasında yer almaktadır. Bu konaklardan Hacı Yunuszade Mehmed Efendi Konağı (O34.B9.698) ile bu sıra konakların en güneyinde yer alan ve orta holü çatıdaki sekizgen aydınlık feneri ile ışık alan Bosnalı Salih Efendi Konağı (O34.B9.702) ayrı bir önem taşımaktadır. Sıra konakların hemen kuzeybatısında yer alan ve yine görkemli bir örnek olan Suphi Paşa Konağı da (O34.B9.704) 1976'dan bu yana Atatürk Müzesi olarak kullanılmaktadır. Yapı, 1998 Adana Depremi sonrasında kapsamlı bir onarım geçirmiştir.

Kentteki farklı din ve kültürlerin etkileşimi de konut mimarisinde belirli bir çeşitlilik yaratmıştır. Kuru köprü, Hanedan, İstiklal ve Döşeme mahalleleri gibi kentin batısındaki yerleşim alanları ile Türkocağı Mahallesi'nde geleneksel nitelikler gösteren konutların yanı sıra azınlık kültürüne bağlı olarak biçimlenmiş, yığma sistemde inşa edilmiş yüksek bir bodrum kat üzerine oturtulmuş tek kat veya iki kattan oluşan, avlusuz örneklerle de karşılaşılmaktadır. Bu konutlarda, ana cepheden geriye çekilmiş olan ve iki kollu simetrik merdivenlerle ulaşılan görkemli girişlerden doğrudan konutun orta sofasına ulaşılmaktadır. Bu yapıların çevre ile ilişkilerinin artırılmasında çıkma yerine balkonlar (Res. 18) kullanılmakta; silme ve söve gibi elemanların kullanımı da cephe anlayışındaki farklılığı arttırmaktadır (Res. 12).

Proje ekibinden Figen Karaman'ın oluşturduğu (Karaman Durmuş 1992) tipolojiler, TÜBA-TÜKSEK envanter çalışması sırasında belgelenen yapıların plan krokilerine ve ölçekli planlarına dayanılarak geliştirilmiş ve Adana geleneksel konutları için plan (Res. 30) ve cephe tipolojileri (Res. 31) elde edilmiştir.

Yapım teknikleri ve malzeme: Çalışma alanındaki geleneksel konutlar, yığma ve ahşap karkas sistemde inşa edilmiştir.

Zemin katların, genelde 150–200 cm arayla ahşap hatıl geçilen 60–65 cm kalınlığındaki tuğla duvarlarla yığma olarak oluşturulduğu görülmektedir. Tuğlanın yanı sıra taş ve kerpiç kullanılan az sayıda sivil mimarlık örneğine de rastlanmaktadır.

Kimi örneklerde üst katların da yığma sistemde inşa edildiği görülmekle birlikte, konutların çoğunda ahşap

karkas arası tuğla dolgu sistemde oluşturulan üst katlarla karşılaşmaktadır. Çıkmalarda 10–15 cm'ye kadar düşen duvar kalınlıklarına rastlanmaktadır.

Katlar arası döşemeler ise genelde duvarlara oturan, sık ahşap kirişlerle oluşturulmuştur. Bağdadi tekniğiyle yapılmış eğrisel saçak ve çıkma altı detayları 19. yüzyıl Adana konutlarının karakteristik özelliklerindedir. Adana geleneksel konutlarında üst örtü genellikle toprak damdır.

Cumhuriyet Dönemi konutları

Adana konutlarında geleneksel karakterin 1930'lara dek korunduğu görülmektedir. 1930–1960 arasındaki dönemde ise, bir yandan gelenekselin devamı niteliğinde uygulamalar sürerken, bir yandan da uluslararası üslupta inşa edilen özgün denemelerle karşılaşmaktadır. 1960'larda ve 1970'lerde ise modern mimarlık söylemini benimsemiş 3–5 katlı apartman uygulamalarının yaygınlaştığı görülmektedir.

1940–1960 döneminde tipik uygulamalar, yığma sistemde inşa edilmiş, geleneksel iç sofalı plan şemalarını tekrarlayan, 3–4 katlı konutlardır. Bu konutlar kentsellere taşıtılan çıkma ya da balkonları bulunan, cepheleleri gri serpmeye ya da taraklı mozaik sıvalı, nitelikli metal şebeke işçiliği ile oluşturulmuş kapı, pencere parmaklıkları ve balkon korkuluğu gibi detaylar içeren örneklerdir. İç mekanların zemininde yaygın bir biçimde uygulanan karo mozaik döşeme kaplamalarında da özgün denemelerle karşılaşmıştır.

1930'lardan 1970'lerin sonlarına kadar uzanan dönem Belediye Binası (Halkevi) (O34.B9.936) (Res. 42), DSİ İdari Binası (N34.B9.47) gibi nitelikli kamu yapıları ve Borsa Binası (O34.B9.892) gibi ticaret yapılarının yanı sıra modern mimarlığın başarılı uygulamaları olan özgün konut örneklerinin de inşa edildiği bir dönemdir. Bu yapılardan Mimar Semih Rüstem'in 1930'da, dönemin İstasyon Caddesi (Atatürk Bulvarı) üzerinde tasarladığı kendi evi (Berkmen Evi (O34.B9.966) ile Sait Bey Evi (O34.B9.965) tescillenerek koruma altına alınmış önemli örneklerdir. Sait Bey Evi prizmatik formların asimetric biçimde birleşmelerinden doğan kütle anlayışı, düz çatı, köşe pencereleri ve yatay pencereler gibi Alman ekolünün etkisinde biçimlenmiş detaylarıyla özellikle dikkat çekmektedir. Bu yapıların yanı sıra Ertuğrul Arf tarafından tasarlanan ve 1952–1957 yılları arasında inşa edilen Talip Aksoy Evi (O34.B9.1092) de dönemin uluslararası mimarlık anlayışının yerel etkilerle son derece başarılı bir biçimde bütünleştiği tescilli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır (Res. 49).

1930'lardan 1970'lerin sonlarına kadar uzanan dönemde üretilen konutlar, yerel koşulları ve dönemin uluslararası mimarlık ortamını yansıtan nitelikler sergilemektedir. Bu konutlarda, geleneksel plan şemasının çağın koşullarına uyarlanmış çözümlenmeleri ile karşılaşmakta (Res. 52-60) ve bu çözümlenmelerde orta sofanın tüm yaşam birimlerinin kapılarının açıldığı bir oturma odasına (Res. 56-57) ya da mekanları birbirine bağlayan geniş bir koridora (Res. 55-59) dönüştüğü görülmektedir. Dış sofaların yerini ise sıcak ve nemli yaz günlerinde kullanılmak üzere, iç mekanın bir uzantısı olarak tasarlanmış geniş balkonlar almıştır. İki katlı müstakil konutlarda, geniş ve iki kat yüksekliğinde bir hole oturtulmuş gösterişli merdivenler sıklıkla kullanılmıştır.

Yapıların cephelelerinde ise modern mimarının karakteristik detayları kullanılmıştır. Özellikle dörtgen ve açılı biçimlerde yerleştirilen balkonlar ile geniş pencerelerin yanı sıra nitelikli giriş saçakları (Res. 50) cepheye zenginlik katan elemanlardır. Bu konutların genelde düz sıvanmış ve boyanmış cephelelerinde, yer yer işlenmiş doğal taş, traverten kaplama kullanılması ve mozaik desenlerin oluşturulması da, günümüzde hala pek çok yapıda görülebilen karakteristik özelliklerdendir.

Adana'da Cumhuriyet Dönemi konutlarında üst örtü beton dökülerek elde edilen düz damlar şeklinde oluşturulmuştur. Ancak 1960'ların ve 1970'lerin karakteristik örnekleri olan 3–5 katlı apartmanlarda teras katlarının inşa edildiği ve bu katlarda nitelikli betonarme saçaklarla gölgelikler oluşturulduğu görülmektedir (Res. 44).

DEĞERLENDİRME

Adana'da hızlı ve kontrolsüz kentleşme süreci ile yakın zamanda yaşanan doğal afet sebebiyle kültürel varlıklar tehdit altındadır. Tarihi bölgenin çeperlerindeki niteliksiz çok katlı yapılar, tarihi kentsel merkezi ve kültür varlıklarını ezmekte; kültür varlıkları da ya yıkılmak üzere kaderlerine terk edilmekte ya da rant mekanizmasına teslim edilmektedir.

I Numaralı Çalışma Alanı'nı oluşturan geleneksel merkezin fiziksel yapısında hızlı bir bozulma ve yenilenme süreci yaşanmasına karşın bölgenin ticari niteliğinde bir süreklilik görülmektedir. Din, ticaret, yönetim, eğitim ve diğer kamu yapıları ile rekreasyon alanlarının iç içe bulunduğu bölgede yer alan konut alanlarında ise büyük ölçekli bir işlevsel değişim yaşanmış;

geleneksel karakterini koruyamayan bu alanlarda ticari aktiviteler ağırlık kazanmıştır.

1996 yılında hazırlanan Adana Koruma Amaçlı İmar Planı raporunda da Tepebağ ve Kayalıbağ mahallelerinin üzerine oturduğu Tepebağ Höyük ve çevresinin gerek Arkeolojik sit alanı olarak, gerek höyük üzerinde 19. yüzyıl konutlarının oluşturduğu kentsel doku olarak önemine dikkat çekilmiştir. Ancak 1998 Adana Depremi'nde bölgedeki tarihi yapıların büyük oranda hasar görmesi, höyük üzerindeki kentsel dokuda ikamet edilen yapı sayısının azalmasına yol açmıştır. Terk edilen geleneksel konutlar zaman içinde özgünlüğünü yitirmiş ve bakımsızlık nedeniyle yıkılmaya başlamıştır. Bu nedenle höyük üzerinde büyük boşluklar oluşmuş ve niteliksiz yeni yapılaşma hızlanmıştır. 1998 depremi sonrasında yıkımların bir kısmı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararı doğrultusunda gerçekleşirken, büyük bir kısmı da kaçaktır. Az sayıda yapının restorasyonu yapılmıştır. Geriye kalan yapıların tamamına yakını onarım ihtiyacındadır. Bölgede altyapının yetersizliği de bozulmayı hızlandıran etkenler arasındadır. Buna karşın Tepebağ Mahallesi, halen kent bütününde tarihi kentsel dokunun en geniş ölçekte korunduğu alan olma niteliğini sürdürmektedir.

Geleneksel ticari merkezde yer alan anıtsal yapıların çoğunluğu Klasik Osmanlı mimarlık anlayışından çok yörenin yakın ilişkide olduğu Selçuklu, Zengî ve Memluklu sanatlarının etkilerini taşımaktadır. Bu yapılardan Harem Dairesi özgünlüğünü büyük ölçüde kaybetmiştir. Buna karşın, başta Ulucami olmak üzere, külliye'nin diğer yapıları ile diğer vakıf camii ve mesitlerde 1998 depremi sonrasında, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen çok sayıda onarım tamamlanmış olduğundan, kentte anıtsal yapıların çoğu oldukça iyi durumdadır. Günümüzde Ramazanoğulları Çarşısı aktif olarak kullanılmaktadır, ancak dükkanların çoğu mimari özelliklerini kaybetmiştir. Ayrıca çarşının özgün halinde hissedilen hacimsel bütünlük de artık söz konusu değildir. Sadece Bedesten olarak adlandırılan kısımda ve Ali Münif Yeğenağa Caddesi üzerindeki dükkan sırasında yapının özgün mimari özellikleri devam etmektedir. Ulucami ve Karasoku mahallelerindeki geleneksel konutlar ise, genelde deprem hasarları nedeni ile terk edilmiş durumdadır. Merkezi iş alanında yer alan bu konutların bir bölümünde zemin katların ticari amaçlarla kullanıldığı görülmektedir. Ticari işleve uyarlanmaya çalışılan bu katların plan kurguları ile cephe özelliklerinde önemli bozulmalar meydana gelmiş, pek çok

yapı özgün giriş kapısını kaybetmiştir. 1950'lerden itibaren yoğun göç almaya başlayan ve tek merkezli olarak büyüyen kentin geleneksel merkezindeki yapılaşmada belirli bir artış söz konusudur. Bu sürecin devamında, günümüze değin tek yapı ölçeğinde gerçekleştirilen yıkım ve yenilemelerle mimari niteliğini bir ölçüde kaybetmiş olan kent merkezinde, yoğunlaşan ekonomik baskılar sonucu, özellikle ana ticaret eksenleri üzerindeki pek çok tarihi yapının yok edildiği, yerine niteliksiz, çok katlı betonarme büro ve ticaret yapılarının inşa edildiği görülmektedir. Günümüze kadar ulaşabilen çok sayıda tarihi yapıda özgün niteliklerine uygun olmayan kullanımlar söz konusudur. Ayrıca toplumsal yapı da değişime uğramıştır.

Kentin kuzeye doğru konut ve küçük ticaret işlevleriyle hızlı bir biçimde büyümesi, tarihi merkezi olumsuz yönde etkilemiştir. Öncelikle kentin ticari merkezi aynı alanda daha fazla kişiye hizmet vermek zorunda kalmıştır, zira yerleşime açılan yeni bölge içerisinde oradaki nüfusa hizmet edecek yeni bir ticari merkez düşünülmemiştir. Buna bağlı olarak kentte kuzey-güney doğrultusunda trafik yoğunluğu artmış ve tarihi merkezde, giderek artan araç trafiği nedeniyle titreşim, gürültü ve çevre kirliliği ortaya çıkmıştır.

II Numaralı Çalışma Alanı'nda gözlenen bozulmalar D-400 Karayolunun güneyinde yoğunlaşmaktadır ve burada üç farklı alan esas alınarak değerlendirilebilir. Birinci alan Güney Sanayi Fabrikası lojmanlarını kapsayan Emek Mahallesi'dir. Bu alan ölçek açısından genel karakterini korumakla birlikte –Barış Bulvarı üzerindeki hariç– yapıların bakımsızlığı ile dikkat çekmektedir. Batısı havaalanı, doğusu 1940'lardan sonra oluşturulan eğitim yapılarına ayrılmış yapı adasıyla çevrili olan mahalle, her ne kadar mevcut yapılara niteliksiz ekler yapılmış ve yeni yapılar da daha düşük kalitede inşa edilmiş olsa da, dokusu, parsel boyutları ve planlaması ile çevresindeki mahallelerden daha nitelikli bir karakter sergilemektedir. Eğitim yapılarını kapsayan O34.B9.848 envanter numaralı yapı adasıyla Emek Mahallesi'nden ayrılan İstiklal Mahallesi'nde ise kerpiç, ahşap ve kagir malzemeden inşa edilmiş bağ evlerine ve 20. yüzyılın ortalarında inşa edilmiş müstakil konutlara rastlanmaktadır. Bu mahalledeki bozulmalar genelde parsel ölçeğindedir ve niteliksiz yeni yapıların ilavesi sonucu oluşmuştur. II Numaralı Çalışma Alanı'nda, farklı karaktere sahip diğer bir alan ise Hurmalı, Hanedan, Kocavezir ve Sucuzade mahallelerini kapsamaktadır. Kent merkezinin çevresinde yer alan bu mahallelerde bozulmalar, kentsel kültür varlıklarının terk edilmesi ve yeni yapı-

ların bölgenin dokusunu hiçe sayan bir anlayışla inşa edilmesiyle kendisini gösterir.

2004–2005 yıllarında gerçekleştirdiğimiz envanter çalışmasında, büyük bölümü III Numaralı Çalışma Alanı olarak tanımlanan ve Jansen Planı'na göre oluşturulan Reşatbey, Çınarlı, Kurtuluş ve Cemalpaşa mahallelerini kapsayan alanda ise bozulmalar farklı boyuttadır. Jansen Planı'nda yer alan ve bölgenin iklimsel özelliklerine cevap veren bahçeli, bir veya iki katlı konutlardan oluşan kentsel dokuya ait hiç bir ize –ayakta kalan birkaç örneğin dışında– rastlanmamaktadır. Aynı parsellerde 1960'ların sonlarından itibaren 4–5 katlı konutlar inşa edilmiştir. Plan ve cephe anlayışında ortak özellikler bulunan ve dönemin mimari anlayışını başarılı bir şekilde yansıtan yapıların yerini de bugün daha yüksek katlı konutlar almaktadır. Bölgenin konut dokusu içinde yer alan kamu yapıları ve rekreasyon alanlarında ise değişim ve bozulmalar sınırlıdır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Adana kentinin tarihi merkezi için hazırlanan Koruma Amaçlı İmar Planı'nın uygulanamamış olması ve 1998 Adana Depremi özellikle tarihi bölge için şanssızlıktır. Ancak yine de bu belgeleme çalışması ile Adana kent merkezinin halen özgün niteliğini sürdüren pek çok yapı ve kentsel öğeyi bünyesinde barındırdığı görülmüştür.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde karşılaşılan en büyük güçlük tüm kenti kapsayan, sayısallaştırılmış harita verilerine ulaşılamamasıdır. Güncel halihazır haritalara da ulaşılamayan bu çalışmada, II Numaralı Çalışma Alanı için sayısallaştırılmış ve güncellenmiş verilerin oluşturulması durumunda, buradaki belgeleme çalışmasının tekrar gözden geçirilerek yeni haritalar üzerine aktarılabilmesi ve bu şekilde daha sağlıklı bir arşiv verisine dönüşeceği düşünülmektedir.

Bu çalışma TÜBA-TÜKSEK Türkiye Kültür Envanteri Projesi kapsamında Cumhuriyet Dönemi yapılarını içine alan ilk belgeleme çalışması olduğundan, geleneksel konut verilerine göre hazırlanmış olan mevcut envanter formlarının modern mimarlık ürünlerine uyarlanmasında sorunlarla karşılaşmıştır. Bu sorunlar envanter formlarının üzerine ayrıntılı açıklamalar yapılarak aşılmaya çalışılmıştır. Ancak TÜBA-TÜKSEK Projeleri kapsamında, özellikle kentsel envanter formlarının bu bilgileri de kaydetmeyi sağlayacak şekilde geliştirilmesi, benzer belgelemelerin yapılmasına ve arşiv verisi olarak ulaşılabilesine kolaylık sağlayacaktır.

Proje ekibi, kent merkezinin çeperinde yer alan ve bu çalışmanın kapsamına girmeyen, ancak Adana'nın toplumsal, ekonomik ve fiziksel gelişimini oldukça iyi bir biçimde yansıtan sanayi yapılarının da -koşulların uygun olması halinde- önümüzdeki dönemde envanter projesi kapsamında çalışılmasını planlamaktadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Adana İmar Planı, 1966.

Adana İmar Planı. İller Bankası, Ankara.

Durukan İ., F. Karaman, D. Saban, O. Erman, D. Baş Yanarates, G. Ramazanoğlu, 2006.

Adana Kentsel Kültür Varlıkları. Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Envanter Dizisi: 1, Adana.

Girginer, K.S., 2000.

“Tepebağ Höyük (Uru Adaniia) Kizzuwatna Ülkesinin Başkenti miydi?”, E. Artun ve M. S. Koz (yay.) *Adana: Köprü Başı Efsaneden Tarihe Tarihten Bugüne*: 71–85. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Karaman Durmuş, F., 1992.

Adana Geleneksel Konut Mimarisinin İncelenmesi ve Ulucami Çevresi İçin Koruma Amaçlı Bir Çalışma. İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Kurt, Y., 1992.

XVI. Yüzyıl Adana Tarihi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Oral Saban, F.D., 1996.

Onaltıncı Yüzyılda Adana Kentinin Fiziksel Yapısı. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

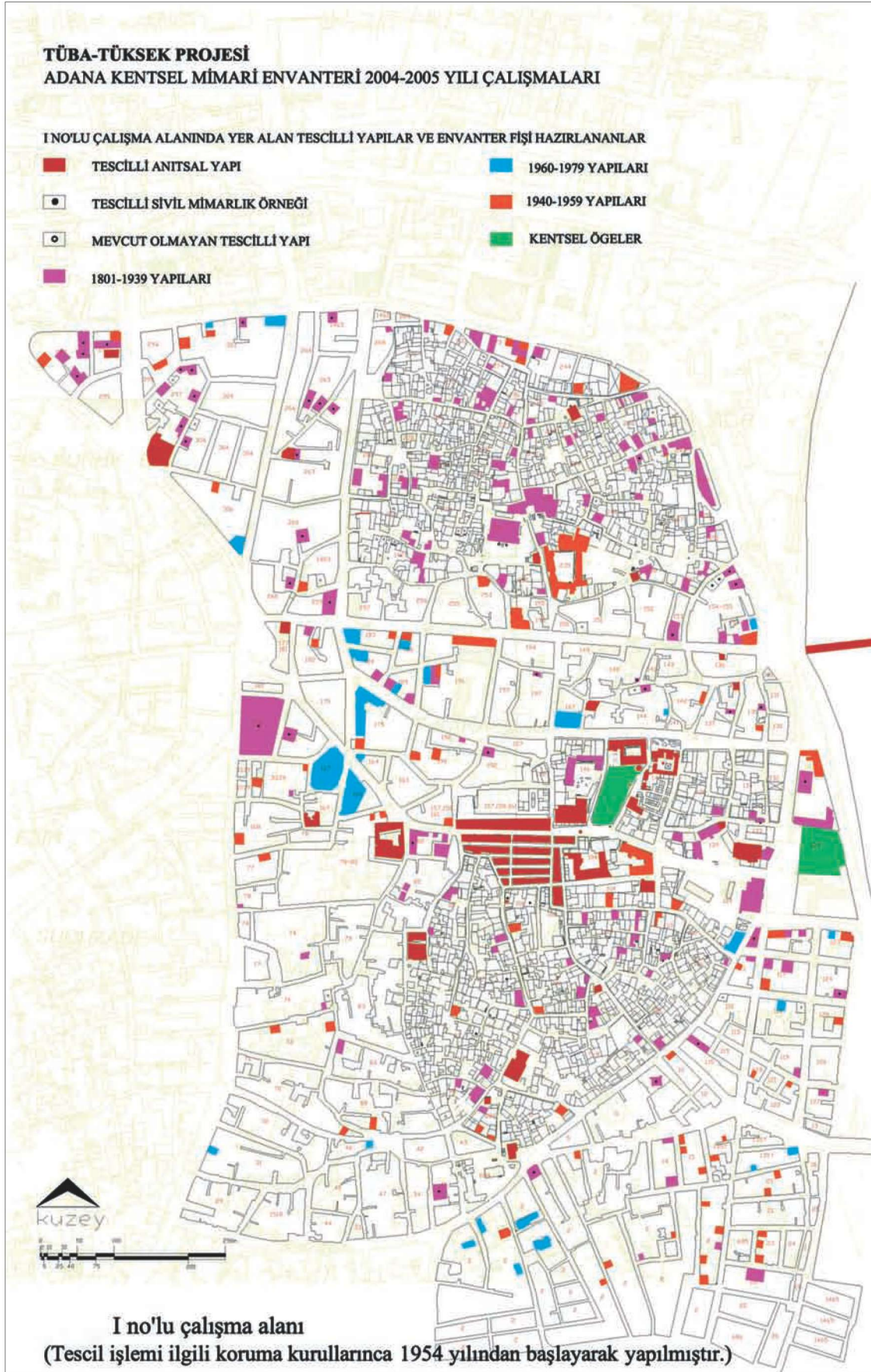
Toksöz, M. ve E. Yalçın, 1999.

“Modern Adana'nın Doğuşu ve Günümüzdeki İzleri”, Ç. Kafesçioğlu ve L. Thys-Şenocak (yay.) *Abdullah Kuran için Yazılar*: 435–452. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

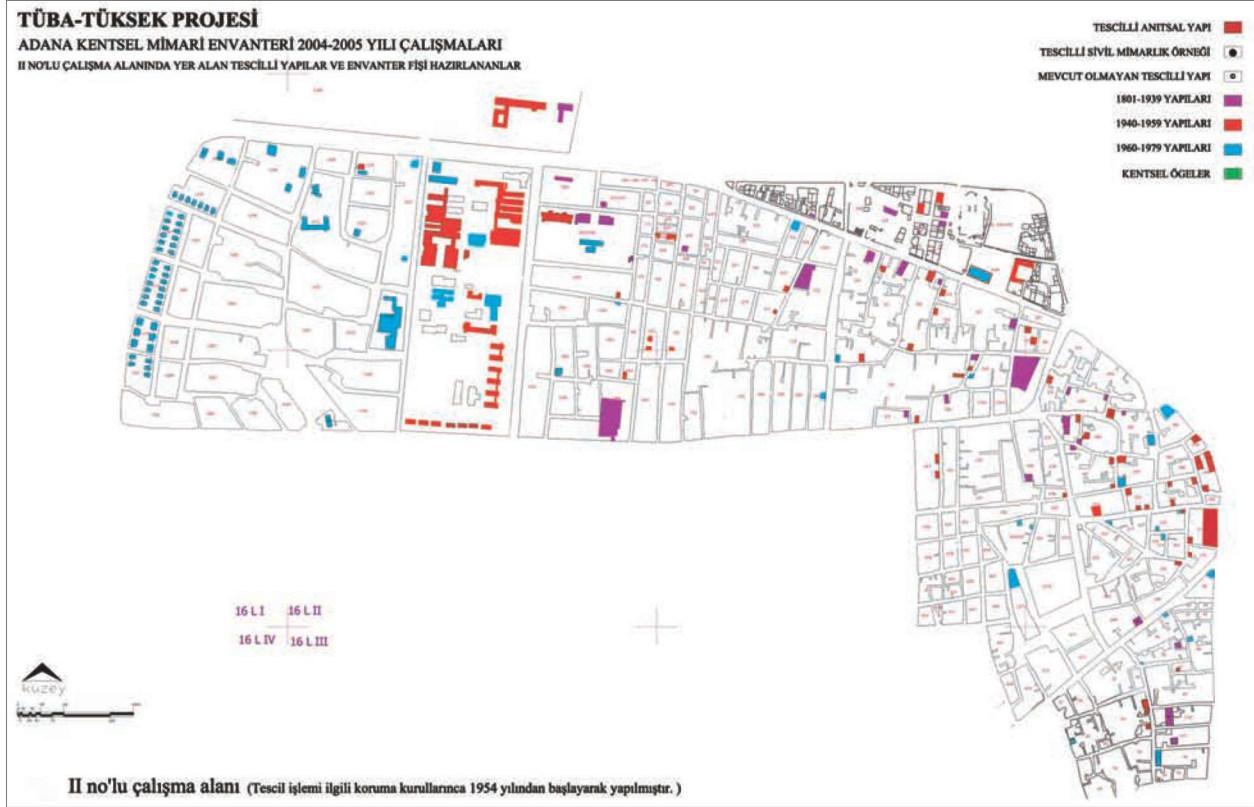
Tunç, G., 1978.

Taş Köprülerimiz. Karayolları Genel Müdürlüğü Yayınları no: 237, Ankara.

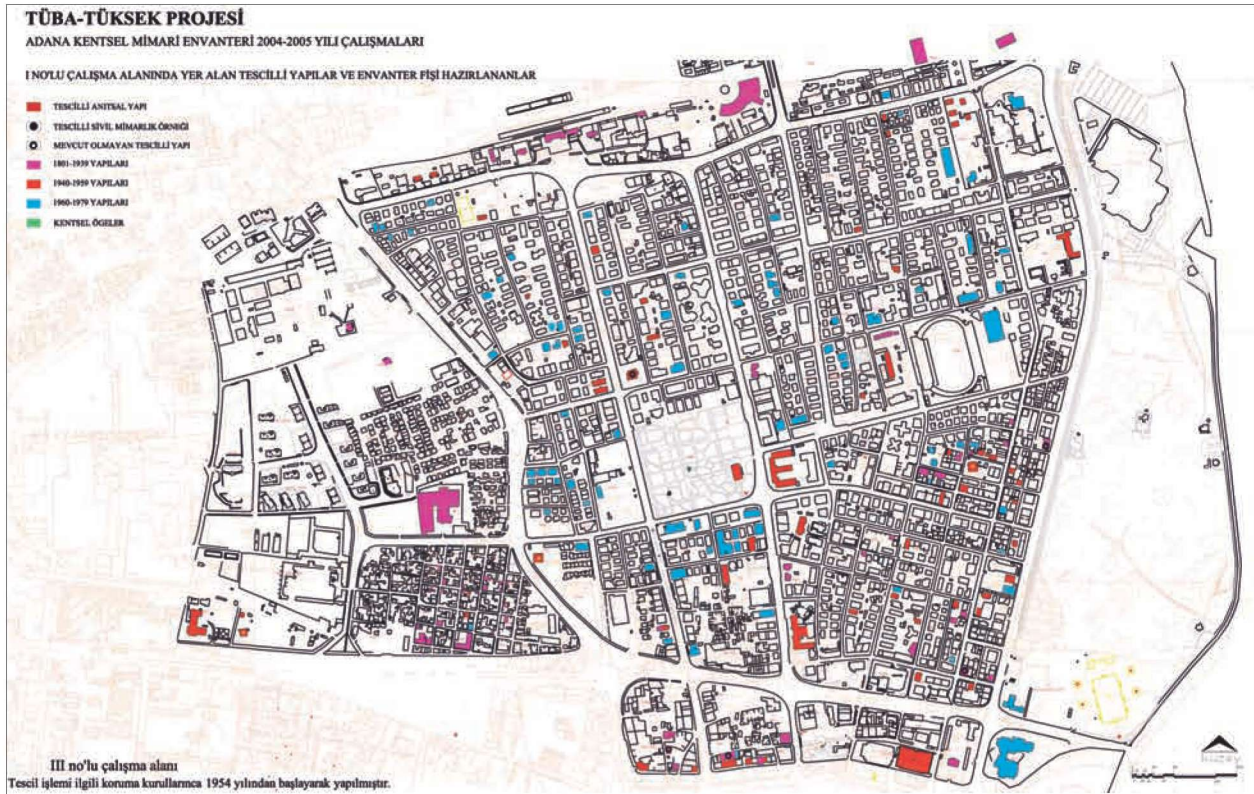

Res.3- I Numaralı Çalışma Alanı'nda yer alan tescilli yapıların ve 2004-2005 yılında envanteri yapılan kentsel kültür varlıklarının çalışma alanı içindeki dağılımı.
(Tescil işlemi ilgili koruma kurullarınca 1954 yılından başlayarak yapılmıştır.)

Res.4- II Numaralı Çalışma Alanında yer alan tescilli yapılar ve 2004-2005 yılında envanteri yapılan kentsel kültür varlıklarının çalışma alanı içindeki dağılımı.
(Tescil işlemi ilgili koruma kurullarınca 1954 yılından başlayarak yapılmıştır.)

Res.5- III Numaralı Çalışma Alanında yer alan tescilli yapılar ve 2004-2005 yılında envanteri yapılan kentsel kültür varlıklarının çalışma alanı içindeki dağılımı.
(Tescil işlemi ilgili koruma kurullarınca 1954 yılından başlayarak yapılmıştır.)

Res.6- Adana kent merkezinin doğudan, Seyhan Nehri yönünden genel görünümü

Res.7- Ramazanoğulları Çarşısı (Arasta) (O34.B9.368) ve Saat Kulesi (O34.B9.320)

Res.8- Ulucami'nin (O34.B9.315) anıtsal giriş kapısı

Res.9- Kayalıbağ Mahallesi'nde sıra konut (O34.B9.360)

Res.10- Sarıyakup Mahallesi'nde sıra konut (O34.B9.206- O34.B9.207)

Res.11- Ulucami Mahallesi'ndeki geleneksel konutlara örnek (O34.B9.299)

Res.12- Kuruköprü Mahallesi'nde geleneksel konut (O34.B9.579)

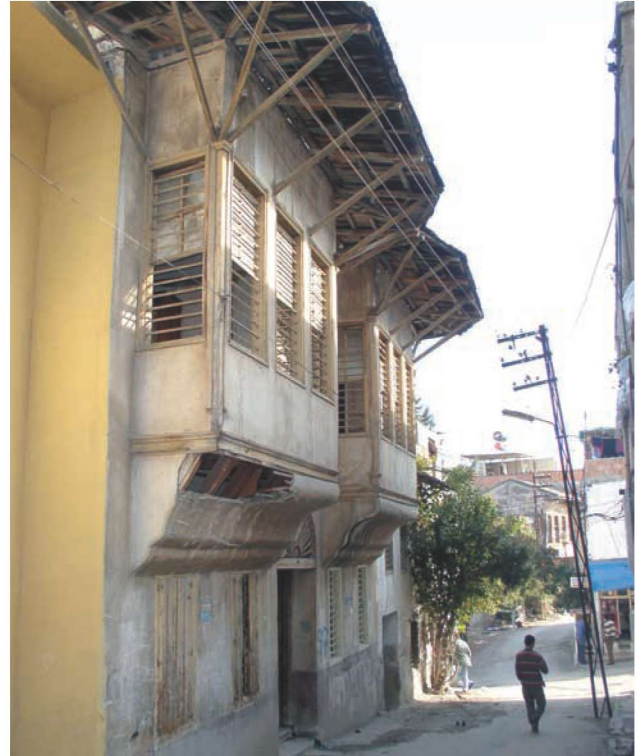

Res.13- Reşatbey Mahallesi'nde geleneksel konut (O34.B9.1033)

Res.14- Sariyakup Mahallesi'nde geleneksel konut
(O34.B9.182- O34.B9.183)

Res.15- Tepebağ Mahallesi'nde geleneksel konut
(O34.B9.649)

Res.16- Tepebağ Mahallesi'nde bulunan geleneksel bir konutun iç avlu ve dış sofası (O34.B9.622)

Res.17- Ulucami Mahallesi'ndeki geleneksel bir konutta cihannüma örneği (O34.B9.306)

Res.18- Azınlık kültürüne bağlı olarak şekillenmiş konutlarda geleneksel konutlardaki çıkmanın yerini alan balkonlara bir örnek (O34.B9.128)

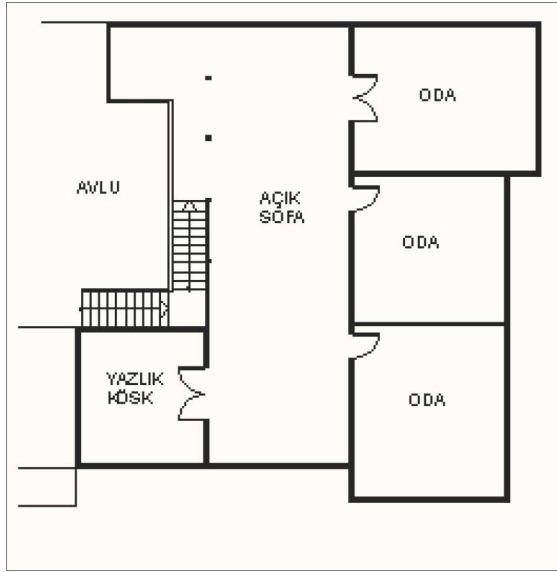
Res.19- Cephe mimarisinde 19. yüzyıl sonundan itibaren etkin mimari elemanlar olarak yer almaya başlayan giriş kapılarına bir örnek (O34.B9.202)

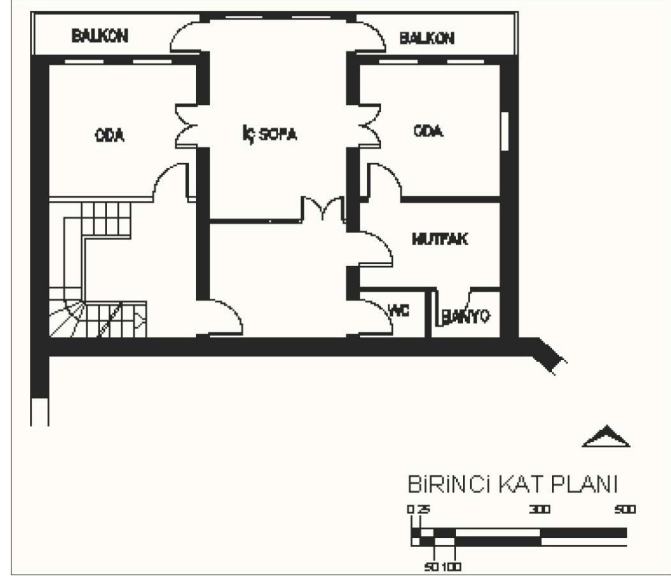
Res.20- Geleneksel yapıların cephelerinde çıkmaları taşıyan eliböğründelerin yanı sıra yer alan çeşitli bezemeler (O34.B9.245)

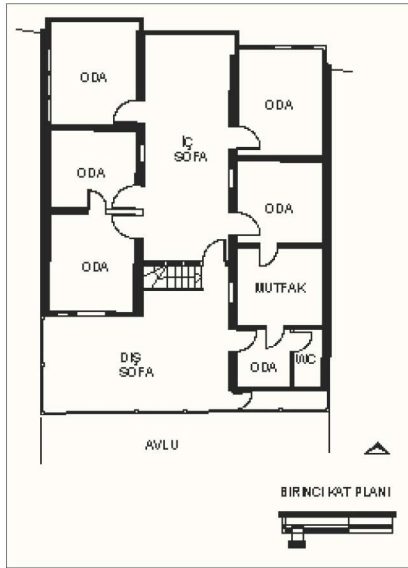
Res.21- Geleneksel yapıların cephelerinde çıkmaların niteliğine göre farklılaşan konsollara bir örnek

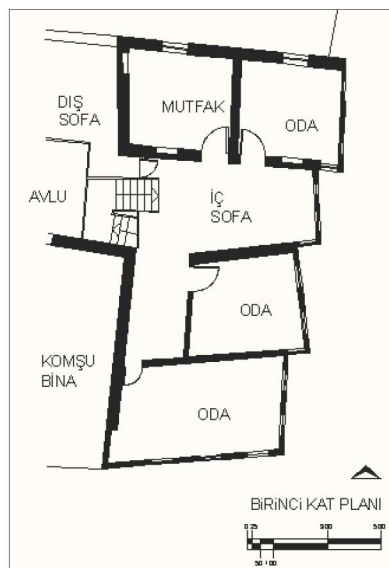
Res.22- O34.B9.182 no'lu konut
esas yaşam katı planı

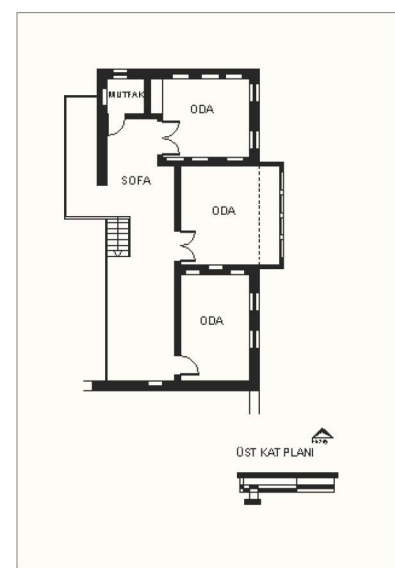
Res.23- O34.B9.299 no'lu konut
esas yaşam katı planı

Res.24- O34.B9.329 no'lu konut

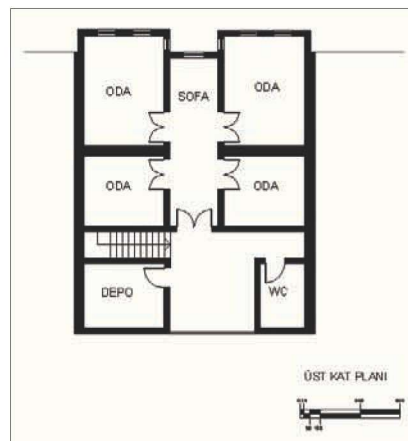
Res.25- O34.B9.348 no'lu konut

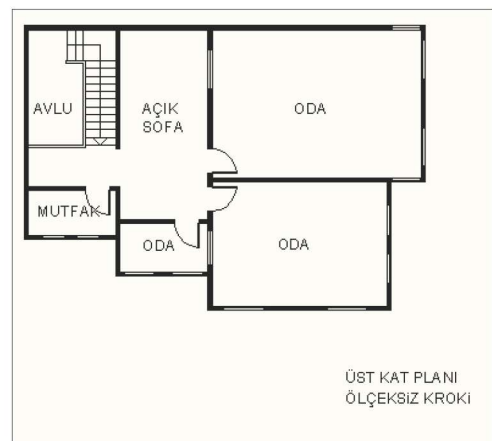
Res.26- O34.B9.625 no'lu konut

Res.27- O34.B9.681 no'lu
konut

Res.28- O34.B9.712 no'lu konut

Res.29- O34.B9.734 no'lu konut

		YALIN	EYVANLI	KÖŞK ODALI
DIŞ SOFALI	İKİ ODALI			
	UÇ ODALI			
	UÇ ODALI KÖŞE SOFALI			
	DÖRT ODALI KÖŞE SOFALI			
	UÇ ODALI T SOFALI			
İÇ SOFALI	İKİ ODALI			
	UÇ ODALI			
	DÖRT ODALI			
	BEŞ ODALI			
	ALTI ODALI			

Res.30- Adana geleneksel konutlarında esas yaşam katı plan tipolojisi

	TEK KATLI	BİR BUÇUK KATLI / BİR BUÇUK KATLI CIHANNUMALI	İKİ KATLI / İKİ KATLI CİHANNUMALI	İKİ BUÇUK KATLI / İKİ BUÇUK KATLI CİHANNUMALI		UÇ KATLI / UÇ KATLI CİHANNUMALI	UÇ BUÇUK KATLI / UÇ BUÇUK KATLI CİHANNUMALI
				Yüksek: Başkım + Zemin + Üst Kat	Zemin + ara. kat + Üst kat		
DRTADAN GİRSİLİ	İPEZ ÇİRMELİ DRTADAN GİRSİLİ						
	YATAYRA KALEMELİ DRTADAN GİRSİLİ						
	ÇİRMELİ / SALONLU DRTADAN GİRSİLİ						
	İKİ ÇİRMELİ DRTADAN GİRSİLİ						
ASİMETRİK GİRSİLİ	DÇ ÇİRMELİ DRTADAN GİRSİLİ						
	ÇİRMELİ / SALONLU ASİMETRİK GİRSİLİ						
	İKİ ÇİRMELİ ASİMETRİK GİRSİLİ						
	İDİRT ÇİRMELİ ASİMETRİK GİRSİLİ						
SİMETRİK GİRSİLİ	TEK ÇİRMELİ SİMETRİK GİRSİLİ						
	TEK ÇİRMELİ AVLUDAN GİRSİLİ						
AVLUDAN GİRSİLİ	İKİ ÇİRMELİ AVLUDAN GİRSİLİ						
	İKİ ÇİRMELİ AVLUDAN GİRSİLİ						

Res.31 - Adana geleneksel konutlarında cephe tipolojisi

Res.32- Kenti ikiye bölen D-400 Karayolu üzerinde oluşturulan Turhan Cemal Beriker Bulvarı

Res.33- 1930'lu yılların İstasyon Caddesi Atatürk Bulvarı

Res.34- Beşocak Mahallesi'nde sıklıkla rastlanan 1940-1960 dönemine ait yapılardan biri

Res.35- Kocavezir Mahallesi'nde 1940-1960 dönemine ait nitelikli yapılardan biri

Res.36- 1940-1960 dönemine ait nitelikli yapılara İstiklal Mahallesi'nden bir örnek

Res.37- Döşeme Mahallesi'nin özgün dokusunu oluşturan 1-2 katlı bitişik düzen konutlardan biri

Res.38- Orman Bölge Müdürlüğü İdare Binası
(O34.B9.1016)

Res.39- Çınarlı Mahallesi'nde 1940-1950'ler döneminin nitelikli yapılarından biri olan Öz Otel (O34.B9.870)

Res.40- İstiklal Mahallesi'nde 1940'larda inşa edilen eğitim yapılarından Endüstri Meslek Lisesi
(O34.B9.855)

Res.41- İstiklal Mahallesi'nde 1940'larda inşa edilen bir başka eğitim yapısı olan Yapı Meslek Lisesi'nin (O34.B9.856) Metal Atölyesi

Res.42- 1930'lardan 1970'lerin sonuna kadarki dönemde inşa edilen kamu yapılarından Büyükşehir Belediyesi (Halkevi) (O34.B9.936)

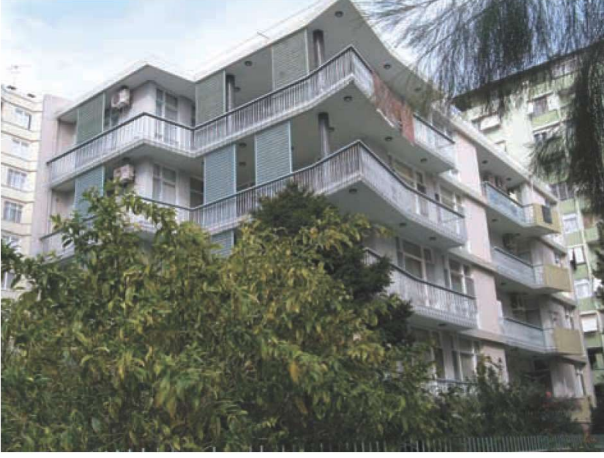
Res.43- Kuruköprü Mahallesi'ndeki 1940-1960'lar dokusundan günümüze ulaşan nitelikli yapılardan biri Yapı ve Kredi Bankası (O34.B9.537)

Res.44- 1-5 katlı konut dokusunun hakim olduğu Emek Mahallesi'nde Gümüş Apartmanı (O34.B9.1293)

Res.45- Emek Mahallesi'nde 1960-1970'lerde inşa edilen Güney Sanayi Lojmanları (O34.B9.1229- O34.B9.1280)

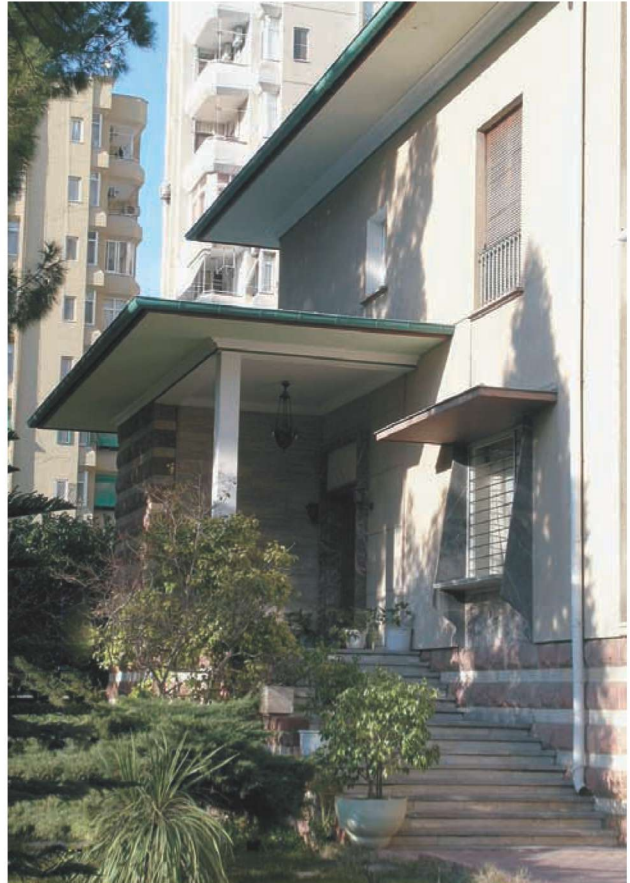
Res.46- Kurtuluş Mahallesi'nde 1960 yılında inşa edilen Köymen Apartmanı (N34.B9.49)

Res.47- Kentin planlı yerleşim bölgelerinden Reşatbey Mahallesi'nde Yıldız Apt. (O34.B9.1015)

Res.48- Çınarlı Mahallesi'nde 1963 yılında inşa edilen Aşlamacı Evi'nden (O34.B9.898) ayrıntı

Res.49- 1952-1957 yılları arasında inşa edilen Talip Aksoy Evi (O34.B9.1092).

Res.50- Adana'ya özgü koşullarda biçimlenmiş konut örneklerinden Aşlamacı Evi'nin girişi (O34.B9.898)

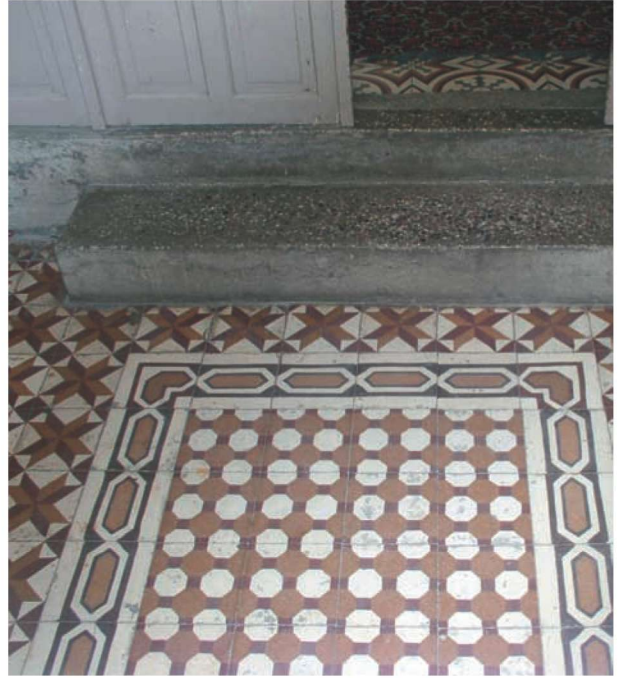

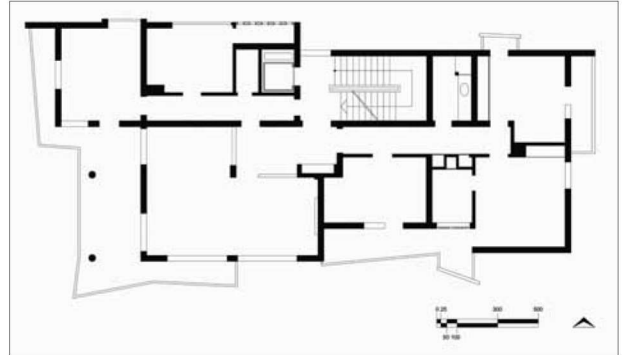
Res.51- Emek Mahallesi'nde, kooperatif konutlarının yanı sıra 1-5 katlı bahçeli konutlar da bulunmaktadır. O34.B9.1294 envanter numaralı konut bunlardan biridir.

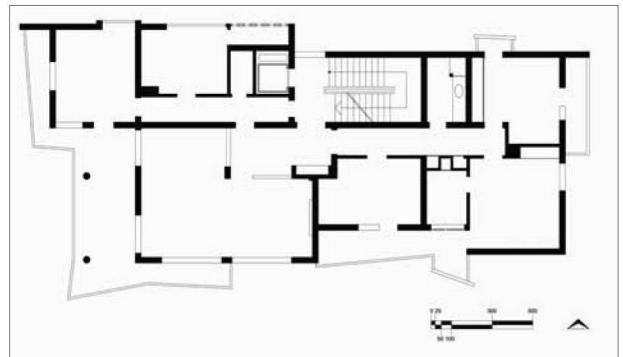
Res.53- Sait Bey Evi 1930, Mimar Semih Rüstem (O34.B9.965)

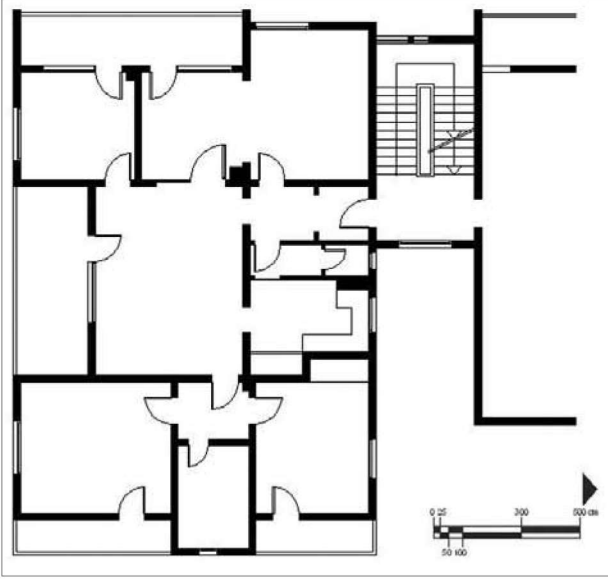
Res.52- 1930-1970 yılları arasında inşa edilen konutlarda sıklıkla rastlanan yer döşemelerinden biri (O34.B9.68)

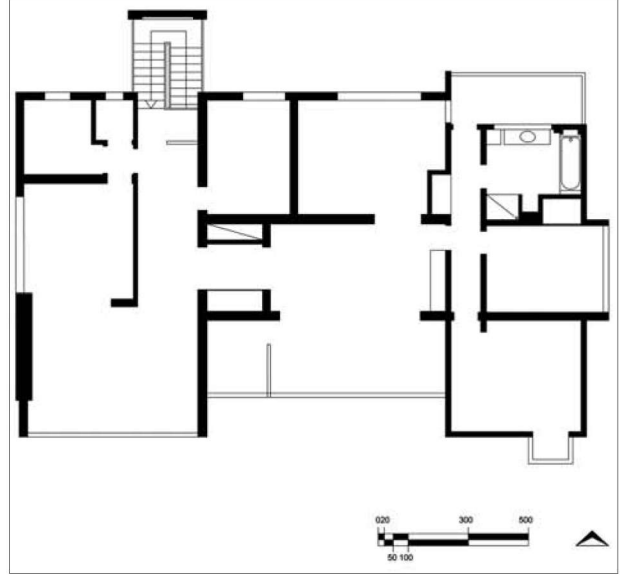
Res.54- Petek Apartmanı 1953, Mimar Orhan Akverdi (O34.B9.968)

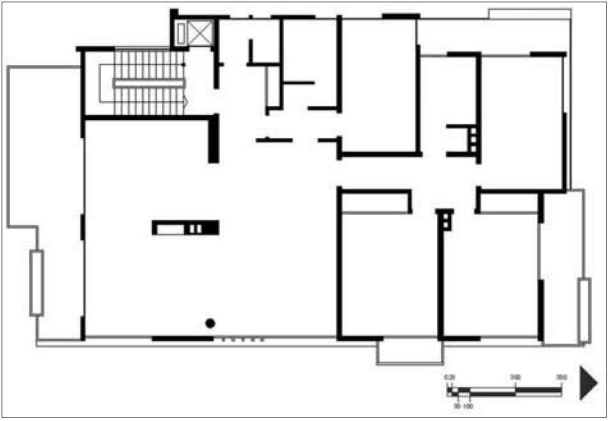
Res.55- Köymen Apartmanı 1960, Mimar Ulvi Özdemir (N34.B9.49)

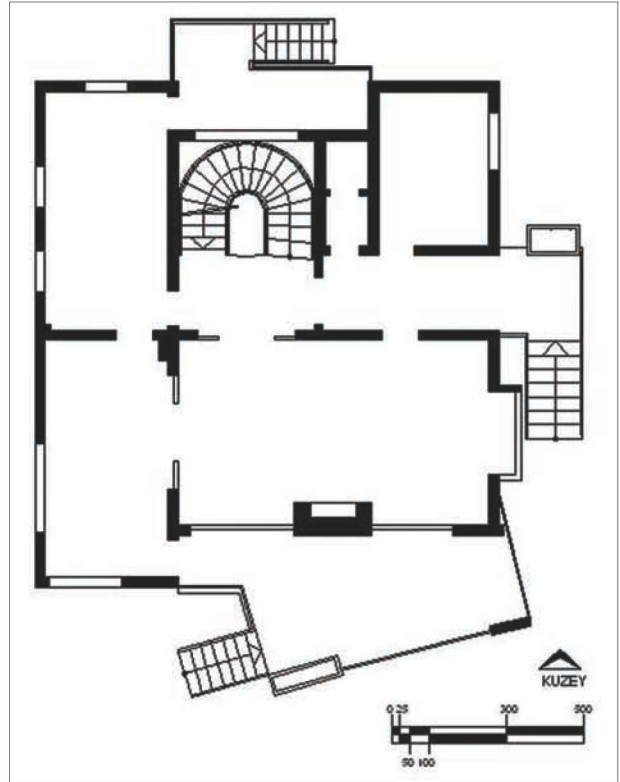
Res.56- Özveren Apartmanı 1962, Mimar Orhan Akverdi (O34.B9.884)

Res.57- Özbey Evi, Mimar Nezahat Arıkoğlu (N34.B9.60)

Res.58- Paksoy Evi 1963, Mimar Zeki Yüzüak (N34.B9.5)

Res.59- Aşlamacı Evi 1963, Mimar Mustafa Kayalıoğlu (O34.B9.898)

Res.60- Akkonak Apartmanı 1974, Mimar Nezahat Arıkoğlu (N34.B9.9)